

Assüüria kuninga Assurbanipali raidkiri 649–648 e.m.a

Amar Annus*

Uus-Assüüria impeerium oli alates kuningas Adad-Nīrārī troonile asumisest 911. aastal e.m.a olnud mitu sajandit Lähis-Ida domineeriv geopoliitiline jõud, mis 7. sajandi keskpaigas e.m.a hakkas ootamatult lähenema oma lõpule. Impeerium lagunes peamiselt pidevate sõjaliste võimuvõitluste tõttu, mis 7. sajandil hoogustusid. Assüüria viimases pealinnas Niinives valitsenud kuninglik suguvõsa pärines arvatavasti Loode-Mesopotaamia Harrāni linna ümbruses elanud aramealastest. Seda kuninglikku järgnevust nimetatakse dünastia rajaja Sargon II järgi (721–705 e.m.a) sargoniidideks, kes valitsesid impeeriumit 721–612 e.m.a. Sargoni nimi, akadi keeles *šarrum kēnum* tähendab „tõelist kuningat“, mis viitab trooni ülevõtmisele ebaseaduslikul viisil.¹ Assurbanipal oli selle dünastia neljas kuningas ja valitses 669–630 e.m.a, järgnedes oma isa Asarhaddonile (680–669 e.m.a), kes nimetas teda raidkirjades „oma armastatud pojaks“.²

Sargoniididel ei olnud ranget troonipärimise korda, valitsev kuningas andis ameti üle mõnele oma poegadest, valikut võisid mõjutada ka nende poegade emad, mõjuvõimsad naised palees. Kindla korrata troonipärimises peitus oht impeeriumi julgeolekule, sest järgneda võisid kodusõjad. Kuningas Sanherib (705–681 e.m.a), Assurbanipali vanaisa, eelistas troonipärijana oma nooremat poega Asarhaddonit, mille tõttu tema kõige vanem poeg Urdu-Mullissu isa mõrvas ja alustas kodusõda.³ Asarhaddon sai isa soosikuks tänu oma ema Naqī'a eestkostele, samas kui Sanheribi vanemate poegade ema oli üks teine kuninga naine, Täšmētu-šarrat.⁴ Ka Asarhaddon ei määranud troonipärijaks vanimat, vaid oma lemmikpoja Assurbanipali, kes oli sama naise Ešarra-hammati neljas poeg. Poegadest vanim Šin-nādin-apli suri arvatavasti noorelt ja vanuselt kolmanda nimi Šamaš-metu-uballit, „Päikesejumal elustas surnu“, võib viidata füüsilisele puudele või sünnitraumale, mille tõttu teda ei peetud kuningana sobilikuks.⁵ Kahe ülejäänud venna vahel jaotas Asarhaddon oma riigi, kui ta 672. aastal e.m.a andis välja määruse, mille järgi noorem poeg Assurbanipal ülendati kroonprintsina tulevaseks Assüüria valitsejaks, tema vanemast vennast Šamaš-šuma-ukin'ist sai aga Babüloonia asevalitseja. Babüloonia oli sellel ajal Uus-Assüüria impeeriumi osa, nõnda et vanem poeg määrati noorema vasalliks. Et ära hoida relvastatud võimuvõitlust pärast oma surma, kutsus Asarhaddon riigi pealinna Niinivesse kõikide impeeriumi vasallide esindajad ja laskis neil tulevasele kuningale pidulikult ustavust vanduda.⁶

* Amar Annus (1974), PhD, Tartu Ülikool, usuteaduskond, Lähis-Ida usundiloo kaasprofessor, amar.annus@ut.ee.

¹ E. Leichty. The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680–669 BC). – The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period (edaspidi: RINAP). Vol 4. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2011, lk 1.

² Samas, nr 93: 25; 94: 34 jm.

³ S. Parpola. The murderer of Sennacherib. – B. Alster (ed.). Death in Mesopotamia. Papers read at the XXVIe rencontre assyriologique internationale. Copenhagen: Akademisk, 1980, lk 171–182.

⁴ M. P. Streck. Naqī'a. – The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project 1998 – (edaspidi: PNA) 2/II, lk 929.

⁵ E. Weissert. Aššūr-bāni-apli. – PNA 1/I, lk 162.

⁶ Vt S. Parpola, K. Watanabe. The Neo-Assyrian Loyalty Oaths. State Archives of Assyria (edaspidi: SAA), kd 2. Helsinki: Helsinki University Press, 1988, tekst nr 6.

Assüüria impeerium kasutas oma vasallide üle valitsemisel diplomaatilisi vahendeid, sest sõda oli kulukas. Siiski kerkis sagedasti esile ka vajadus sõda pidada, millest on palju juttu allpool tõlgitud raidkirjas. Kõigi säilinud allikate põhjal saab Assurbanipali valitsemise kolmest esimesest aastakümnest pakkuda geopoliitiliste sündmuste kronoloogiat, sellele järgnenud viimasest tosinast aastast on allikaid kasinalt. 669. aastal e.m.a troonile astunud kuningas pidi tegelema isalt päritud impeeriumi kooshoidmisega. Asarhaddon oli vallutanud Egiptuse 671. aastal, kuid vaarao Taharqa ja tema nõbu Tanutamoni hakkasid varsti pärast Assüüria vägede lahkumist taastama oma riigi iseseisvust. Vastuseks sellele vallutas Assurbanipal oma esimestel sõjaretkedel Memphise 667. aastal e.m.a ja Teeba 664 e.m.a, kust viis Niinivesse rikkaliku sõjasaagi. Assüüria vallutused tegid lõpu Egiptuse 25. dünastiale, mille valitsejad pärinesid lõunapoolselt Kušimaalt (tänapäeva Põhja-Sudaan), kuid juba 20 aastat hiljem kaotas Assüüria kontrolli Egiptuse üle seal rajatud uuele dünastiale, millest aga kuningas annaalid enam midagi ei pajata.⁷

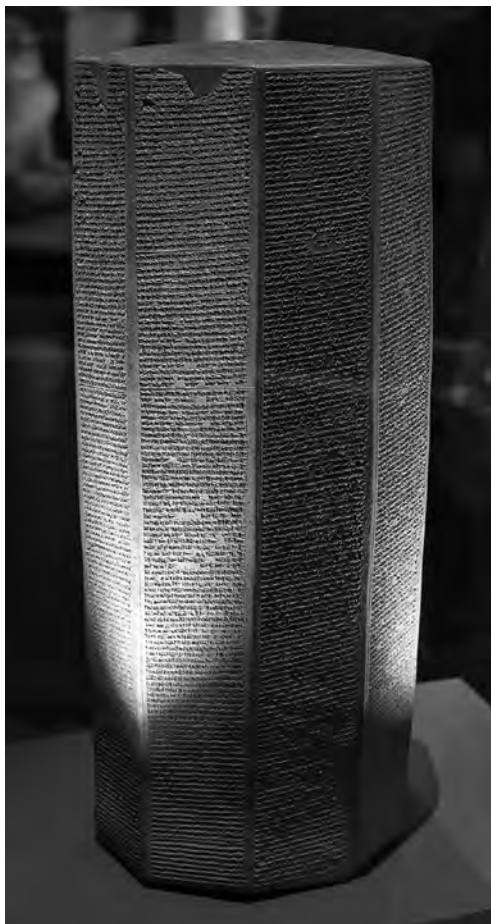
Teine suurem Assüüria mure oli seotud idapoolse Eelamimaaga. 664. aastal e.m.a ründas Eelami kuningas Urtaku Babülooniast, millele Assurbanipal andis oma sõjakäiguga kiire vastulöögi. Eelami troonile sai selle järel mees nimega Teumman, kellega assüürlased olid vaenuljalal kümme pikka aastat. Teummani vaenulikkus Assüüria suhtes on allpool tõlgitud raidkirjas esile toodud 5. veeru jutustusega unenäo-oraaklist, millega jumalanna Ištar lubab ise Assurbanipali vaenlase hävitada. 653. aastal e.m.a suutsid assüürlased Eelami ja selle valitseja Teummani alistada. Järgmisena muutus Assüüriale ohtlikuks Assurbanipali vanem vend, Babüloonia asevalitseja Šamaš-šumu-ukin, kes leidis hulgaliselt liitlasi ja alustas 652. aastal e.m.a Assüüria-vastast ülestõusu. Kodusõda vendade vahel lõppes 648. aastal e.m.a, kui Assurbanipal vallutas Babüloonia ja Šamaš-šumu-ukin allajäämist aimates ise oma paleele tule otsa pani. Assurbanipal seadis oma venna asemele Babülooniast haldama nukuvallitseja Kandalānu ja suundus ise andma otsustavat vastulööki eelamlastele, kes olid vastuhakus osalenud. Tä hävitas Eelami ja selle pealinna Susa põhjalikult 647. aas-

⁷ J. Ruby. The political history of Assurbanipal's reign. – PNA 1/I, lk 164.

tal e.m.a, kuid selle tulemusena jäi sealne impeeriumi osa edaspidi väliste vaenlaste eest kaitseta ja kergesti haavatavaks.⁸

Assurbanipali valitsemisaja kõige detailirohkemad allikad on kuninglikud raidkirjad. Tegemist on traditsioonilise muistse Mesopotaamia kirjandusliku žanriga, milles kuningat kiidetakse kõigi tema tiitlitega ja kirjeldatakse tema tegusid. Uus-Assüüria ajal muutus kuninglike raidkirjade vorm annalistlikuks – koostama hakati põhjalikke ülevaateid valitsejate tegude ja vallutuste kohta nende valitsemisaastate kaupa. Seejuures väärib märkimist, et neis raidkirjades jutustas valitseja oma tegudest esimeses isikus. Muud kirjalikud allikad Uus-Assüüria ajastust on kroonikad, kuninglik kirjavaetus, oraaklid ja astrooloogilised aruanded, legaalsed ja administratiivsed dokumendid. Nende allikate avaldamisel on viimastel aastakümnetel teinud suuri edusamme Helsingi ülikool professor Simo Parpola eestvõtmisel, kes oma kaastöötajatega on avaldanud 22 köidet Uus-Assüüria ajastust pärit dokumente, lisaks monograafiaid ja prosopograafilise entsüklopeedia, mis esitab andmeid kõigi Uus-Assüüria ajastu tekstides mainitud isikute kohta.⁹

Ajaloolase jaoks on Assurbanipali raidkirjad sündmuste rekonstrueerimiseks siiski keeruline allikmaterjal. Nende tekstide sisu ei pidanudki olema kronoloogiline aruanne kuninga tegevusest, sest savist prismadel ja piltidega kaunistatud reljeefidel oli oma sümboolne ja imagoloogiline väärtus pühalike esemetena, mis pidid vaatajale muljet avaldama. Siin tõlgitud raidkiri Assurbanipali tegevusest koostati kuninga 20.–21. valitsemisaastal ehk 649–648 e.m.a, veel enne kui tema vanema venna vastuhakk lõplikult tagasi löödi. Ilmselt pandi sellise sisuga prismasid välja, et tõhustada kodusõjaaegses Assüürias siseriiklikku ideoloogiat, rõhutades kuninga edukust. Tekst kirjutati kaheksa küljega saviprismale, neist igäülehe üks veerg; iga külje algus on tõlkes märgitud numbriga sulu sees. Sektsioonid on eraldatud horisontaalsete joontega. Säilinud on kuus saviprismat sama tekstiga, kuid neid võis olla palju rohkem. Tekst, mis on allikate abil täielikult taastatav, jutustab kuninga kaheksast sõjakäigust ja kõige lõpus kirjeldab ühe olulise sõjalise hoone renoveerimist Niinives.¹⁰

Uus-Assüüria kuninga Assurbanipali valitsemisaja kõige detailirohkemad allikad on kuninglikud raidkirjad. Pildil on kujutatud Rassami prisma, mille kümnel tahul kirjeldatakse Assurbanipali sõjakäike tagasivaatavalt 643. aastal e.m.a. Foto: Wikimedia Commons

⁸ Samas, lk 166.

⁹ State Archives of Assyria Project tegutseb alates 1985. aastast. Allikapublikatsioonide köited (SAA) on kättesaadavad ka internetis, vt State Archives of Assyria Online (SAAO), <http://oracc.museum.upenn.edu/saa/>

¹⁰ Tõlkimisel on kasutatud väljaannet J. Novotny, J. Jeffers. The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668–631 BC), Aššur-etel-ilāni (630–627 BC), and Šin-šarra-iškun (626–612 BC), Kings of Assyria. Part 1. RINAP, lk 51–80 (Assurbanipal 3). University Park, PA: Eisenbrauns, 2018.

Kaheksa sõjakäiku on sellel saviprismaal reastatud geograafiliselt, mitte kronoloogiliselt, mainitud sündmusi ei dateerita täpsemalt ei valitsusaasta ega eponüümide põhjal.¹¹ Sõjakäikude järjestused on annaalide erinevates versioonides lahknevad ja mitmed sõjaretked võivad tekstis olla kokku võetud üheainsa jutustusega. Erinevad tekstid võivad anda sama sündmuse kohta lahkuminevaid detaile.¹² Kuigi üles kirjutatud tekst kannatab mainitud puuduste ja erapooliku perspektiivi all, on sündmusi kirjeldatud siiski üsna üksikasjalikult ja selles esinevaid andmeid toetavad sageli mitmed teised kaasaegsed allikad. Assurbanipali raidkiri oli ideoloogiline dokument, mis pidi kuningat kiitma sõjapealikuna ja juhtima tähelepanu eemale tõsiasjalt, et need sõjaretked ja eriti kodusõda oma vanema vennaga nõrgestasid märgatavalt Assüüria impeeriumi, mis tõi viimaks kaasa selle kokkuvarisemise 612. aastal e.m.a.

Assurbanipali valitsemise viimasel tosinal aastal oli riik poliitilises kriisis, mida iseloomustas lõhe valitseva perekonna ja Assüüria traditsioonilise eliidi vahel, mis väljendus mitmete allikate, näiteks kuninglike raidkirjade ja eponüümiloendite puudumises.¹³ Hilisemas klassikalises kreeka-rooma traditsioonis tunti Assurbanipali kui müütilist kuningat nimega Sardanapalos, kes oma palees armastas rikkust, luksust ja lõbu, käitus ja riietus naisena ning oli biseksuaalne.¹⁴ Selliseid kuulujutte võisid Assüüria vaenlased kuninga kohta levitada juba tema eluajal, kuigi ametlikes raidkirjades ja reljeefidel kujutatakse teda mehise sõdalasena või lõvidele jahti pidamas. Kuningas Assurbanipali kogutud suur raamatukogu sai 19. sajandi keskel pärast Niinive väljakaevamisi assürioloogია suurimaks tekstikorpuseks, mida haldab Briti Muuseum.

Assurbanipali prisma B

(1) Mina, Assurbanipal, olen suur kuningas, tugev kuningas, maailma kuningas, Assüüria kuningas, nelja maailmaääre kuningas; Asarhaddoni – Assüüria kuninga, Babüloni valitseja, Sumeri ja Akkadi maa kuninga – ihuvili; Sanheribi – maailma kuninga, Assüüria kuninga – järeltulija. Suured jumalad oma koosolekul määrasid minu osaks hea saatuse, kinkisid mulle avara mõistuse ja panid mu vaimu haarama kogu kirjakunsti. Nad ülistasid mu nime lausumist printside kaaskonnas ja tegid mu kuningavõimu suureks. Nad andsid mulle osaks võimu, mehelikkuse ja väljapaistva jõu; maad, mis mulle ei allunud, nad loovutasid mu kätte ja viisid täide kõik mu südamesoovid. Nad ihkasid minu preestriteenistust ja minu roahvrite andmine sai meeldivaks nende jumalikkusele. Suurte jumalate, minu isandate pühapaigad ma tegin täiuslikuks, ma rüütasin need hõbeda ja kullaga, ma seadsin lokaalsed kangelased, lõvipeaga kotkad ja vägevad sambad üles nende väravatele. Pühakojad Ešarra, Emašmaš, Egašankalamma ja Ehulhul ma tegin ilusaks nagu taevatähed, ma tegin kõike sobilikku templitele hõbedast ja kullast, lisades varasematele kuningatele, oma isadele. Ma tegin korrapäraseid ohverdusi ja annetusi rohkem kui muistsetel aegadel külluslikult ja kindlalt. Ma olin tähelepanelik jumalate pühapaikade suhtes ja kõndisin nende radadel.

Jumal Adad päästis valla oma vihmad ja Ea avas oma allikad. Viis küünart oli vili kõrge oma vaos ja viljapea pikkus oli viis kuuendikku küünart. Kordaläinud lõikus ja vilja rohkus ajasid karjamaad pidevalt lopsakaks, puuaiad pungile viljadest ja loomakarja korralikult

¹¹ Uus-Assüüria ajastul nimetati iga aasta mõne riigi kõrge ametniku või provintsihalduri järgi, vt A. Millard. *The Eponyms of the Assyrian Empire 910–612 BC*. State Archives of Assyria Studies 2. Helsinki: Helsinki University Press, 1994.

¹² J. Ruby. *The political history of Assurbanipal's reign*, lk 163.

¹³ Vt E. Frahm. *The Neo-Assyrian Period (ca. 1000–609 BCE)*. – E. Frahm (ed.). *A Companion to Assyria*. Wiley Blackwell, 2017, lk 161–208.

¹⁴ Vt nt Diodorus Siculus, *Bibliotheca* 2.23.

maha saama. Minu valitsemise ajal oli täius ja õitseng, minu aastatel kuhjus kokku ülikül-
lus. Kümme eeslikoormat vilja, ühe eeslikoorma veini, kaks pange õli, kaks puuda villa võis
rohke kaubavahetuse käigus kogu minu maal osta ühe seekli hõbeda eest. Aasta-aastalt
ma karjatasin õitsengus ja õigluses [Enlili rahvahulki]. Ma [valitsesin] ülemisest merest
alumise mereni ning päikesetõusu ja [päikeseloojangu] kuningad kandsid mulle kokku oma
[kogukaid] andameid. Rahvad, kes elavad keset merd ja kõrgetel mägedel kummardusid
minu ikke alla. Aššuri ja Ištari käsul [kuningad, kes istuvad terassidel] suudlesid mu jalgu
ning suured valitsejad idas [ja läänes] muretsesid oma liitude pärast minuga.¹⁵

Oma esimesel sõjakäigul ma läksin Makani ja [Meluhha] maadele. Taharqa, Egiptuse ja
Kuši kuningas, kelle alistamise Asarhaddon, Assüüria kuningas, minu sigitaja isa, oli [toime
pannud] ja kelle maad ta valitses, unustas Aššuri, Ištari ja suurte jumalate, minu isandate
vägevuse ja hakkas usaldama omaenda nõu. Ta läks kuningate ja esindajate vastu, kelle minu
sigitaja isa oli Egiptusesse määranud – neid tapma, röövima ja Egiptust nendelt ära võtma.
Ta sisenes ja elutses keset Memphist, linna, mille minu sigitaja isa oli vallutanud ja tõi tagasi
oma riigi piiridesse.¹⁶ Kiirkäskjalg tuli Niinive linna ja teatas seda mulle. Nende tegude peale
mu süda läks raevu ja viha keema. Ma koondasin oma eliitväeosad, mida Aššur ja Ištar minu
kätte rohkesti on andnud. Ma sammusin kiiresti kuningate ja esindajate abiks ja toetuseks
keset Egiptust ja läksin endale kuulekate teenijatega välja Karbanitu linna. Egiptuse ja Kuši
kuningas Taharqa keset Memphise linna kuulis minu sõjaväe tulekust ja ta koondas lahingu
ettevalmistamisel relvastatud võitluseks minu ette oma lahinguüksused. Aššuri, Marduki ja
Nabû,¹⁷ suurte jumalate, minu isandate toetusel, kes minu kõrval kõnnivad, ma panin avaral
lahinguväljal toime tema sõjaväe alistamise. Taharqa kuulis Memphises oma sõjavägede
alistamisest. Aššuri ja Ištari hiilgus haaras ta endasse ja ta läks hulluks. Minu kuninglikkuse
sära, millega taeva ja maa suured jumalad on mind kaunistanud, kattis ta kinni. Ta jättis
maha Memphise ja põgenes oma hinge päästmiseks Teebasse. Ma võtsin endale selle linna
(Memphise), lasin siseneda oma väed ja jätsin nad sinna elama. Aga kuningad ja asevalitse-
jad, kelle minu sigitaja isa oli Egiptusesse määranud, kes Taharqa vastuhaku eel olid oma
ametikohad hüljanud ja läinud ära maale, ma tõin nad tagasi oma ametikohtadele, asetasin
tagasi oma postidele. Egiptuse ja Kuši, mille minu sigitaja isa oli vallutanud, ma võtsin uuesti
endale, ma tugevdasin selle valvet varasemast paremaks ja sõlmisin temaga (uued) lepingud.
Linnad Sais, Mendes ja Tanis, kes olid vastu hakanud koos Taharqaga ja olnud tema poolel
– ma vallutasin need linnad, ma tapsin sõjariistadega seal elava rahva. Nende laibad ma
riputasin teivastele, nende nahad ma nülginis ja katsin nendega linnamüürid.

(2) Šarru-lū-dāri, kelle mu isa oli teinud Egiptuses kuningaks ja kes kavatses assüürlaste
vastu halba, ma haarasin tal käest ja tõin Assüüriasse.¹⁸ Aga Taharqat haaras Aššuri, minu
isanda relva õudus ja ta heitis hinge sealsamas, kuhu ta oli põgenenud. Hiljem Tanuta-
mon, tema õepoeg, istus tema kuningatroonile. Tema tegi Teeba ja Heliopolise linnad oma
kindlusteks ja kogus kokku oma väed. Ta koondas oma võitlejad assüürlaste vägedega

¹⁵ Assüüria peajumal Aššur ning sõja ja armastuse jumalanna Ištar olid kuninga sõjategevuse peamised juma-
likud mahitajad.

¹⁶ Taharqa oli lõunapoolse Kušimaa päritolu vaarao, kes asus troonile 690 e.m.a. Aastal 671 e.m.a vallutas
Assurbanipali isa Asarhaddon oma teisel sõjakäigul Egiptuse. Asarhaddonit ootamatut surma ära kasutades
hakkas Taharqa Assüüriale vastu ja võttis enesele tagasi Memphise, millele järgnes assüürlaste uus sõjakäik
(H. D. Baker. Tarqu. – PNA 3/II, lk 1317–1318).

¹⁷ Marduk oli Babülonia peajumal, kirjakunsti jumal Nabû oli tema poeg. Marduki nimi on selles tekstis
alati kirjutatud epiteediga 'isand' (Bēl).

¹⁸ Pärast võitu Taharqa üle määras Assurbanipal oma endised Egiptuse asevalitsejad tagasi ametisse. Mõned
nendest hakkasid hiljem siiski Assüüria vastu mässama nagu siin mainitud Šarru-lū-dāri (H. D. Baker. Šar-
ru-lū-dāri. – PNA 3/II, lk 1248–1249, nr 13b).

taplemiseks, kes olid Memphise linnas, ta piiras need inimesed sisse ja lõikas ära nende väljapääsutee. Kiirkäskjalg tuli Niinivesse ja rääkis mulle sellest.¹⁹

Teist korda ma läksin mööda sirget teed Egiptuse ja Kušimaale. Tanutamoni kuulis minu vägede tulekust, et ma olin astunud üle Egiptuse piiri, ta jättis maha Memphise linna ja põgenes oma hinge päästmiseks Teebasse. Kuningad, asevalitsejad ja esindajad, kelle ma Egiptusesse olin paigutanud, tulid mu rinnale ja suudlesid mu jalgu. Ma asusin teele Tanutamoni järel ja läksin kuni Teeba, tema kindlustatud linnani. Ta vaatas mu sõjalist pealetungi, jättis maha Teeba ja põgenes Kipkipi linna. Aššuri ja Ištari toetusel ma vallutasin tolle (Teeba) linna täiesti enese kätte. Hõbedat, kulda, kalliskive, tema palee omandust nii palju kui leidis – värvilisest linast riideid, suuri hobuseid, meeste- ja naisterahvaid, kaks suurt särava *zahalû*-metalliga kaetud sammast, mis kaalusid 2500 puuda ja seisid templi väravas – ma kiskusin nad oma seismise kohast välja ja võtsin Assüüriasse. Ma viisin ära palju, loendamatul määral sõjasaaki Teeba linna keskelt. Ma tegin kibedaks oma relvad Egiptuse ja Kušimaa kohal ja kehtestasin oma võidu, käed täis ma pöördusin rahuga tagasi Niinivesse, oma valitsemise linna.

Oma kolmandal sõjakäigul ma läksin Ba'ali, Tüürose maa kuninga vastu, kes elab keset merd.²⁰ Kuna ta ei pidanud kinni minu kuninglikust sõnast ega kuulnud minu huulte öeldut, ma seadsin tema jaoks üles garnisonid. Tema rahva mitte välja pääsemiseks ma tugevdasin valvet. Merel ja kuival maal ma sulgesin ta ühendusteel, lõikasin ära ta liikumise. Joogi ja toidu nende hingeliste elus ma tegin nende suudes väheseks. Ma sidusin nad tugevasse piiramisrõngasse, millest ei saanud põgeneda. Ma survestasin ja lühendasin nende elusid, ma panin nad alistuma oma ikke alla. Ta [tõi] minu ette oma lihase tütre ja oma vendade tütreid majatööde tegemiseks. Ta tõi oma poja, kes polnud kunagi merd sõitnud, mulle orjatöö tegemiseks. Ma võtsin temalt vastu [ta tütre] ja vendade tütreid koos suure mõrsjarahaga. Ma olin talle armuline, ma andsin tagasi talle poja, tema ihuvilja, ma halastasin talle. Garnisonid, mis ma Tüürose kuninga Ba'ali vastu olin üles seadnud, ma võtsin maha. Mere ja kuivamaa ühendusteel, mis ma olin talle sulgenud, ma tegin lahti. Ma võtsin vastu tema suure lunamaksu ja pöördusin rahuga tagasi Niinivesse, oma valitsemise linna.

Valitsejad keset merd ja kõrgetel mägedel asuvad kuningad nägid nende mu tegude vägevust ja kartsid minu isandlikkust. Yakīn-Lû, Arwadi kuningas, Mugallu, Tabalimaa kuningas ja Sanda-šarme, Kiliikia kuningas, kes ei olnud minu kuninglikele isadele alistunud, kumardusid mu ikke alla.²¹ Nad tõid mulle tütreid, oma ihuvilju, koos suurte pulmakinkide ja suurte mõrsjarahadega majatööde tegemiseks Niinivesse ja suudlesid mu jalgu. Mugallu peale ma määrasin iga-aastase suurte hobuste maksu. Kui Yakīn-Lû, Arwadi kuningas, oli läinud oma saatust mööda, tulid üles Azi-Ba'al, Abī-Ba'al ja Adūni-Ba'al, Yakīn-Lû pojad, kes elavad keset merd, suurte tervituskinkidega minu juurde ja suudlesid mu jalgu. Ma vaatasin Azi-Ba'ali peale rõõmuga ja tegin ta Arwadi kuningaks.²² Abī-Ba'ali ja Adūni-Ba'ali ma rüütasin värviliste riietega, seadsin neile kullast käevõrud ja enese ette seisma.

¹⁹ Tanutamoni oli Taharqa järel Egiptuse ja Kušimaa kuningas 664. aastast e.m.a. Assüüria vägede lahkumise järel kindlustas ta oma võimu ja üritas uuesti Assüüriale vastu hakata, mis tõi kaasa Assurbanipali teise sõjaretket Egiptuse vastu (R. Mattila, R. Pruzsinszky. Tanut-Amani. – PNA 3/II, lk 1310–1311). Assüüria sõjalised sekkumised lõpetasid Egiptuse 25. Kuši dünastia tegevuse Põhja-Egiptuses, Tanutamoni jäi valitsema Lõuna-Egiptuses aastani 656 e.m.a.

²⁰ Tüürose vallutamine, mis toimus u 662 e.m.a, oli Assurbanipalile vajalik tänapäeva Süüria-Palestiina alade konsolideerimiseks Assüüria võimu alla. Sel ajal oli Tüürose saar, mis asus 500–700 m kaugusel rannikust.

²¹ Tabal ja Kiliikia olid Ida-Anatoolia riigid, kes otsisid liitu Assüüriaga, et saada paremat kaitset rändrahva kimmerlaste vastu, liidud sõlmiti u 662 e.m.a.

²² Arwadi kuningas Yakīn-Lû hakkas Assüüria vasalliks u 667, tema poeg Azi-Ba'al asus valitsema u 662 e.m.a. (vt J. S. Tenney. Iakīn-Lû (Ikki-lû). – PNA 2/I, lk 488–489).

Gyges, Lüüdia kuningas – piirkond mere vastas, kaugel paik, mille nime polnud kuulnudki kuningad, minu isad – talle näitas Aššur, minu looja, unenäos minu kuninglikku tiitlit.²³ Päeval, mil ta nägi seda unenägu, ta saatis oma ratsaväelase küsima minu tervise järele. Kimmerlased, ohtlikud vaenlased, kes ei kartnud minu isasid ega olnud ka minu kuninglike jalgade järele haaranud, (3) Aššuri ja Marduki abiga püüdis (Gyges) nad kinni käsipuid, käeraudu, kaelapuid kasutades ja saatis nad minu ette suure tervituskingiga. Ma nägin pidevalt Aššuri ja Marduki vägevust.

Oma neljandal sõjakäigul ma läksin Qirbiti linna juurde, mis asub keset Harehašta piirkonda, sest Tandāya, nende linna valitseja, ei olnud kunagi alistunud kuningate, minu isade ikkele ja rahvas, kes asus Qirbiti linnas, röövis pidevalt Yamutbali maad.²⁴ Aššuri, Marduki ja Nabû, minu isandate abiga ma vallutasin selle linna ja viisin ära selle sõjasaagi. Tandāya, nende linna valitseja, ma võtsin kaasa koos linna sõjasaagiga Assüüriasse. Kogu Qirbiti linna rahva, kelle ma olin saagiks võtnud, ma viisin Egiptusesse ja asustasin sinna.

Oma viiendal sõjakäigul ma läksin Ahšēri, Manneamaa kuninga vastu, kes minu isadele kuningatele polnud alistunud ja alati lugupidamatult vastas. Ma koondasin oma lahinguüksused Manneamaad vallutama ja läksin sirget teed mööda Dūr-Aššurisse, kuhu ma jäin sõjalaagrisse, seadsin üles leeri. Ahšēri kuulis minu sõjakäigu tulekust ja saatis oma sõjaväe. Keset ööd kavala käiguga nad tõusid lahingut tegema ja minu sõjaväega taplema. Minu lahinguüksused taplesid nendega ja panid toime nende alistamise. Kolme penikoorma teekonna pikkuses sai avar tühermaa täis nende laipu. Aššuri, Sīni ja Šamaši, suurte jumalate, [minu] isandate käsul, kes mind julgustasid, ma sisenesin Manneamaale ja kulgesin võidukalt. Oma sõjakäigu kestel ma vallutasin, hävitasin, kiskusin maha ja põletasin tulega Ayusiaši linna, selle garnisoni Aššaši, selle kindlused Busud, Ašdiyaš, Urkiyamun, Uppiš, Sihūa ja Naziniri – kaheksa kindlustatud linna koos väiksematega, mida loendada ei jõua kuni Izirtu linnani. Ma tõin kaasa inimesi, hobuseid, eesleid, härgi, lambaid ja kitsi nendest linnadest, arvates need oma sõjasaagi sekka.²⁵

Ahšēri kuulis minu sõjakäigu tulekust ja jättis maha Izirtu, oma kuningluse linna, ja põgenes Atrānasse, linna, mida ta usaldas ja leidis pelgupaiga seal. Ma piirasin sisse Izirtu, Urmēte ja Uzbīa, tema kindlustatud linnad. Ma piirasin rahvast, kes elas nendes linnades, ma survestasin ja lühendasin nende elusid. Selle piirkonna ma vallutasin, hävitasin, kiskusin maha ja põletasin tulega. Viieteistkümne päevateekonna pikkuses ma [muutsin] selle kõrbeks ja kallasin ta peale surmavaikuse. Oma sõjakäigu kestel Paddiri ümbruse linnades, mis kuningate, minu [isade] aegadel mannealased olid enestele võtnud, ma tõin tagasi, vallutasin, põletasin tulega ja viisin ära nende sõjasaagi. Need linnad ma tõin tagasi Assüüria piiridesse. Arsiyaniše linna piirkonna, mis on Azaqanani ja Harsi mäe vahel enne Kumurdeamaad keset Manneamaad, ma tallasin maha ja põletasin tulega. Ma tapsin Rayadišadi, nende garnisoniülema, ja viisin ära selle sõjasaagi. Ma vallutasin Eristeyana linna piirkonna, tallasin

²³ Lüüdia kuningas Gūgu on paremini tuntud kreekapärase nimevormi Gyges järgi (vt Herodotos. Historia, 1.8–14). Assurbanipali teise raidkirja (Prisma E) järgi saatis Gyges unenäost inspireerituna oma ratsaväelase Niinivesse temalt sõjalist abi küsima Anatoooliasse tunginud rändrahva kimmerlaste rünnaku vastu. Pole teada, kas assüürlased Gygesele mingit sõjalist abi pakkusid, võib-olla osalesid sõjalises abis Kiliikias paiknenud Assüüria väeosad. Assurbanipali esimene diplomaatiline kontakt Gygesega toimus tema esimestel valitsemisaastatel u 668–665 e.m.a. Kümmeaastat hiljem hakkas Gyges hoopis toetama egiptlasi nende võitluses Assüüria ülemvõimu vastu. Gyges tapeti, kui kimmerlased tema maad vallutasid (S. Aro-Valjus. Gūgu or Guggu. – PNA 1/II, lk 427–428).

²⁴ Linn nimega Qirbit asus Eelamimaa piiriäärsetel aladel.

²⁵ Mannea kuningriik asus Urmia järvest ida ja lõuna pool. Kuna selle kuningas Ahšēri, kellega arvatavasti olid liitunud kimmerlased, hakkas hõivama Assüüria territooriume, korraldas Assurbanipal tema vastu sõjaretke (u 660 e.m.a.), mis tegi Mannea edaspidi kuulekaks vasalliks (A. Fuchs, R. Schmitt. Ahšēri. – PNA 1/I, lk 68).

maha selle külad, põletasin tulega ja viisin ära nende sõjasaagi. Oma sõjaväe rünnakuga ma muutusin selle piirkonna kõrbeks, ma tegin terve selle maa väiksemaks. Rohke riisumise ja suure sõjasaagiga ma pöördusin rahuga tagasi ja astusin Assüüria pinnale.

Ahšēri, kes ei kartnud minu isandlikkust, andsid Aššur ja Ištar tema teenijate kätte. Tema maa rahvas tekitas tema vastu ülestõusu, tema surnukeha visati ta linna tänavale. Hiljem istus ta poeg Ualli tema troonile. Ta nägi Aššuri, Marduki, Nabû, Niinive Ištari ja Arbela Ištari – suurte jumalate, minu isandate – vägevust ja kummardus minu ikke alla. Oma hinge elamise nimel ta avas mulle oma pihud ja palus minu isandlikkust. Ta saatis Erisinni, oma poja ja järglase, Niinivesse, kes suudles mu jalgu. Ma andsin talle armu ja saatsin oma käskjala rahuõnumiga tema juurde. Ta saatis mulle tütre, oma ihuvilja, majatööde tegemiseks. Tema andami varasemast ajast, mille maksmise nad kuningate, minu isade ajal olid katkestanud, nad kandsid minu ette. Tema varasemat andamit ma suurendasin ja nõudsin temalt kolmkümmend hobust juurde.

Sellel ajal meedlaste linnavalitseja Birishatri ning Sahimaa (4) linnavalitseja Gagî kaks poega Sarati ja Parihi, kes olid minu isandluse ikke ära heitnud, ma vallutasin nende 75 kindlustatud linna ja viisin ära nende sõjasaagi. Ma haarasin neil elavatena kätest kinni ja tõin Niinivesse, oma valitsemise linna. Andaria, Urartumaa valitseja, kes Uppumu ja Kullimmeri maade vallutamiseks oli liikunud ja läinud keset ööd – mulle kuulekad teenijad, kes elavad Kullimmeri linna rahva seas, tapsid neid maha suurel arvul, nad ei säästnud kedagi. Nad raiusid maha Andaria pea ja töid Niinivesse minu ette.²⁶

Oma kuuendal sõjakäigul ma läksin Urtaku, Eelamimaa kuninga vastu, kes ei pidanud meeles minu sigitaja isa heategu ega hoidnud minuga sõprust. Kui Eelamimaal algas näljahäda ja toidukitsikus oli käes, ma saatsin talle vilja, mis inimesi hinges hoiab, ja haarasin tal käest. Tema inimesed, kes näljahäda eest olid põgenenud ja elama asunud Assüürias, kuni tema maal hakkas jälle vihma sadama ja viljasaak kasvama – need inimesed, kes minu maal elasid, ma saatsin talle tagasi. Eelamlane, kelle ülestõusust ma isegi oma südames ei rääkinud ega temaga võitlusest ei mõelnud – kuid gambulialane Bēl-iqīša, Nippuri valitseja Nabû-šuma-ēreš, mulle kuulekad teenijad ja Urtaku eunuhh Marduk-šuma-ibni, kes oli nende poolel, ärgitasid valedega Urtakut, Eelamimaa kuningat, taplusele Sumeri ja Akkadi maa vastu.

Urtaku, keda ma ei vaenanud, ärgitas oma võitlust ja kiirustas sõjaga Babüloonia. Eelamlaste rünnaku tõttu tuli käskjalg Niinivesse ja rääkis mulle sellest. Nende sõnade pärast Urtaku rünnaku üle ma ei vaevanud oma südant. Kuna ta oli korduvalt saatnud minu ette rahusaadikuid, ma läkitasin oma käskjala vaatama Eelamimaa kuningat. Ta läks kiiresti, tuli tagasi ja kordas mulle tõeseid sõnu: „Eelamlased katavad kogu Akkadi maad nagu rohutirtsude parv. Babüloni vastu heideti leeri, üles on seatud sõjalaager.“ Et aidata jumalaid Mardukit ja Nabû, kelle jumalikkust ma alati kartsin, koondasin oma lahinguüksused ja asusin teele. Ta kuulis minu sõjakäigust, õudus valdas teda ja ta läks tagasi oma maale. Ma jälitasin teda ja panin toime ta alistamise, ma ajasin ta minema tema maa piirini. Urtaku, Eelamimaa kuningas, kes ei hoidnud minuga sõprust, päeval, mis polnud talle määratud, sai surm temast jagu. Ta lõppes otsa ägades, jättis maha elavate maa ega seadnud sellele enam oma jalgu. Selsamal aastal sai tema elu otsa ja ta heitis hinge.²⁷

²⁶ Assurbanipali meedlaste-vastane sõjakäik toimus u 658 e.m.a. Samas kontekstis mainitakse ka sõjakäiku Urartu mässumeelse valitseja Andaria vastu (657 e.m.a), kes oli rünnanud Assüüriaga liidus olevaid linnu Uppumut ja Kullimmeri (J. Ruby. The political history of Assurbanipal's reign, lk 165).

²⁷ Sellal kui Assurbanipal oli tegev Egiptuses, kasutasid eelamlased võimalust ja tungisid Babüloonia, mis tähendas vasallilepingu murdmist. Pärast Assüüria sõjaretke, mis kukutas nende kuninga Urtaku, ei tulnud võimule viimase poeg Ummanigaš, vaid Eelamis võttis võimu Teumman (vt H. D. Baker, M. Waters. Teumman. – PNA 3/II, lk 1323–1325).

Gambulialane Bēl-iqīša, kes oli ära heitnud minu isandluse ikke, ta kaotas oma elu hiire hammustuse läbi. Nabû-šuma-ēreš, Nippuri valitseja, kes ei pidanud kinni minu lepinguvandest, temal tekkis vesitõbi, ta läks vett täis. Marduk-šuma-ibni, tema eunuhh, kes teda üles ärgitas ja pani Urtaku kurja kavatsema, tema peale asetaski Marduk, juma-late kuningas, raske karistuse. Ühe aasta jooksul teineteise järel nad kaotasid oma elu. Aššuri vihane süda ei rahunenud nende suhtes ega mahenenud ka Ištari meel, kes mind oli julgustanud. Nad lükkasid ümber tema kuningadünastia ning lasid kellelgi teisel üle võtta Eelamimaa valitsemise.

Hiljem istus Teumman, *gallû*-deemoni kujutis, Urtaku troonile.²⁸ Ta soovis pidevalt kurja teha – tappa Urtaku poegi ja Urtaku venna Ummanaldaši poegi. Ummanigaš, Ummanappa ja Tammarītu, Eelamimaa kuninga Urtaku pojad; Kudurru ja Parrû, kunin-gas Ummanaldaši, Urtaku eelkäija pojad; kuuskümmend kuningliku perekonna liiget, loendamatul hulgal vibulaskureid ja Eelamimaa ülikuid põgenesid Teummani tapatöö eest minu juurde ja haarasid mu kuninglikest jalgadest.

Oma seitsmendal sõjakäigul ma läksin Teummani, Eelamimaa kuninga vastu, kes läkitas mulle pidevalt saadikuid, et ma tagasi saadaksin Ummanigaše, Ummanappa ja Tammarītu, Eelamimaa kuninga Urtaku pojad, Kudurru ja Parrû, kuningas Ummanaldaši, Eelamimaa kuninga Urtaku vennapojad, need inimesed, kes olid minu juurde põgenenud ja mu jalgadest haaranud. Ma ei käskinud neid tagasi saata, mille tõttu ta saatis mulle iga kuu Umbadarâ ja Nabû-damiqi käest sajatusi. (5) Keset Eelamimaa ta ülbitses oma vägede koosolekul. Mina usaldasin Ištarit, kes mind oli julgustanud. Ma ei nõustunud tema kõneldud häbematu jutuga ega andnud talle välja neid põgenikke.

Teumman soovis pidevalt kurja teha, aga Šin otsis talle välja kurjad ennumärgid. Du'uzi-kuus oli kuuvarjutus varase hommikuni, valguse isand lasi sel kesta ja Šamaš nägi seda. Nõnda kestis see kogu päeva – (ennustus) Eelamimaa kuninga valitsuse lõppemisest ja tema maa hävitamisest. „Vili“ näitas mulle oma otsust, mida ei muudeta.²⁹ Neil päevil langes talle osaks õnnetus – tema huul halvatus, silmad läksid pahupidi ja tema sisemus tõmbus krampi. Neid asju, mida Aššur ja Ištar talle tegid, ta ei häbenenud, vaid ta hakkas koondama oma sõjaväge.

Abukuus, sel kuul kui tõuseb särama Vibutäht, on suure kuninganna, Enlili tütre pidus-tused.³⁰ Tema suure jumalikkuse austamiseks ma elasin Arbela linnas, mida tema süda armastab, kui mulle niimoodi korrati uudist Eelami rünnakust, mis toimus ilma jumaliku heakskiiduta: „Teumman, kelle meelemõistuse Ištar ära muutis, ütles nii: 'Ma ei jäta enne, kuni lähen ja teen temaga taplust!'“ Nende sajatuste tõttu, mida Teumman ütles, ma pöördusin kõrge Ištari poole. Ma seisin tema ette, põlvitasin ta jalgade juurde ja palusin nõnda tema jumalikkust, kui voolasid mu pisarad: „Oo, Arbela emand! Mina, Assurbanipal, Assüü-ria kuningas, sinu käte looming, keda soovis Aššur, sinu looja! Ta kutsus teda oma nimega pühakodade uuendamiseks, nende riituste täideviimiseks, nende saladuste valvamiseks, nende südamete rahuldamiseks! Mina hoian sinu pühapaiku! Ma olen tulnud austama sinu

²⁸ Teumman oli Eelami kuningas aastatel 664–653 e.m.a. Teda nimetatakse siin „gallû-deemoni kujutiseks“, mis peegeldab mütoloogilisi assotsiatsioone tema kui Assüüria sõjalise vaenlasega. Assurbanipali kukatatud Eelami kuninga Urtaku poeg Ummanigaš põgenes oma kaaskonnaga Teummani eest Niinivesse 664 e.m.a. Assurbanipal tegi ta 653. aastal Eelami kuningaks, kuid usurpaator Tammarītu II mõrvas ta juba aasta hiljem (H. D. Baker, M. Waters. Ummanigaš. – PNA 3/II, lk 1383, nr 3).

²⁹ „Vili“ (*inbu*) on kuujumal Šini epiteet, kuuvarjutuse „nähtavaks tegemises“ päikesele peitus jumalate negatiivne otsus Eelamimaa ja selle kuninga hävitamise kohta. Selline astrooloogiline enne esineb Mesopotaamia täheteaduste kogumiku Enūma Anu Enlil 19. tahvilil, vt F. Rochberg-Halton, Aspects of Babylonian Celestial Divination: The Lunar Eclipse Tablets of Enūma Anu Enlil. Horn: Verlag Ferdinand Berger & Söhne Gesellschaft, 1988, lk 162–163.

³⁰ Juttu on Ištari kui sõjajumalanna auks peetud usupeost aastal 653 e.m.a. Vibutäht asus Suure Peni (*Canis Maior*) tähtkujus, selle „nooleks“ peeti Siirust.

jumalikkust ja sinu riituste täideviimiseks. Aga tema, Teumman, Eelamimaa kuningas, kes ei pea kalliks jumalaid, on end igati valmis pannud tapluseks minu vägedega! Sina oled emandate emand, sõja jumalanna, lahingu emand, sina oled jumalate, oma isade, nõuandja, kes oma sigitaja isa Aššuri ees kõneles ilusaid asju, nõnda et ta tõstis oma pühad silmad ja soovis mind kuninga ametisse! Aga Teumman, Eelamimaa kuningas, kes Aššurile, jumalate kuningale, sinu sigitaja isale, pani peale koorma – ta koondas oma väeosad, valmistus võitluseks ja teritas oma sõjariistu, et tulla Assüüria vastu. Sina oled jumalate kangelanna, heida ta minema ägedas lahingus nagu koorem ja tõsta ta vastu torm, kuri tuul!“

Ištar kuulis minu viletsatest kannatustest ja ütles: „Ära kardal!“ Ta andis minu südamele kindlust: „Sinu palves tõstetud käte pärast ja kuna su silmad on täis pisaraid, ma annan sulle armu.“ Keset seda ööd, kui ma teda palusin, läks unenägija preester magama ja nägi und.³¹ Ta ärkas ja unenägu, mida Ištar oli talle näidanud, ta kordas mulle üle, öeldes: „Ištar, kes elab Arbelas, tuli sisse, paremal ja vasakul pool rippusid nooletuped. Ta hoidis vibu oma küljel, terav mõök oli tõmmatud valmis lahinguks. Sina seisid tema ees ja ta rääkis sinuga nagu lihane ema. Ištar, ülev jumalate hulgas, andis sulle nõu, öeldes: „Sa oled mõelnud sõja tegemise peale – kuhu ma oma palge olen seadnud, sinna ma lähen!“ Sina ütlesid talle nõnda: „Kuhu lähed sina, tahan minna minagi, emandate emand!“ Tema vastas sulle nõnda: „Sina viibi seal, kus on su paik! Söö toitu, joo veini, korralda pidu ja austa minu jumalikkust, kuni mina lähen ja selle töö ära teen ning saavutan sinu südamesoovi.“³² Sinu pale ei kahvatu, sinu jalad ei värise, sina ära pühi oma higi keset lahingutandrit.“ Ta võttis su oma magusasse embusse ja kaitses kogu sinu keha. Tema palge ees lõi süttima tuli. Ta astus välja raevukalt ja säravalt ning läks oma vaenlast kinni püüdma. Teummani, Eelamimaa kuninga poole, kelle peale oli vihane, ta seadis oma palge.“

Ulülukuus on „jumalannade töö“, üleva Aššuri pidustused, Sîni – taeva ja maa öövalguse – kuu. Ma usaldasin särava kuujumala otsust ja oma emanda Ištari sõnumit, mida ei muudeta.³³ Ma koondasin oma lahinguüksused – võitlejad, kes Aššuri, Sîni ja Ištari käsul väledasti liiguvad keset taplust. Teummani, Eelamimaa kuninga vastu ma haarasin rada ja läksin mööda sirget teed. Enne mind Teumman, Eelamimaa kuningas, heitis sõjalaagrissse Bīt-Imbî linna. Ta kuulis minu kuninglikkuse sisenemisest Dêri linna ja teda haaras õudus.³⁴ Teumman hakkas kartma, ta pöördus tagasi ja sisenes Susa linna. Ta jagas hõbedat ja kulda oma maa rahvale, et päästa oma elu. Ta tõi oma liitlased, kes tema kõrval olid kõndinud, tagasi enese juurde ja paiskas nad minu vastu. Ta tegi Ulaya jõe oma kindluseks ja haaras endale veevõtukohad.

Aššuri ja Marduki, suurte jumalate käsul, kes mind olid julgustanud heade ennete, unenägede, ettekuulutuste ja prohvetisõnumitega, ma panin Tîl-Tûba linnas toime vallutamise, nende surnukehadega ma tõkestasin Ulaya jõe ja täitsin nende laipadega nagu okastaimede ja akaatsiatega Susa tasandiku. Teummani, Eelamimaa kuninga pea ma raiusin maha Aššuri ja Marduki, suurte jumalate, minu isandate käsul tema sõjaväe keskel. Aššuri ja Ištari auhiilgus ümbritses Eelamimaad ja nad kummardusid minu ikke alla.

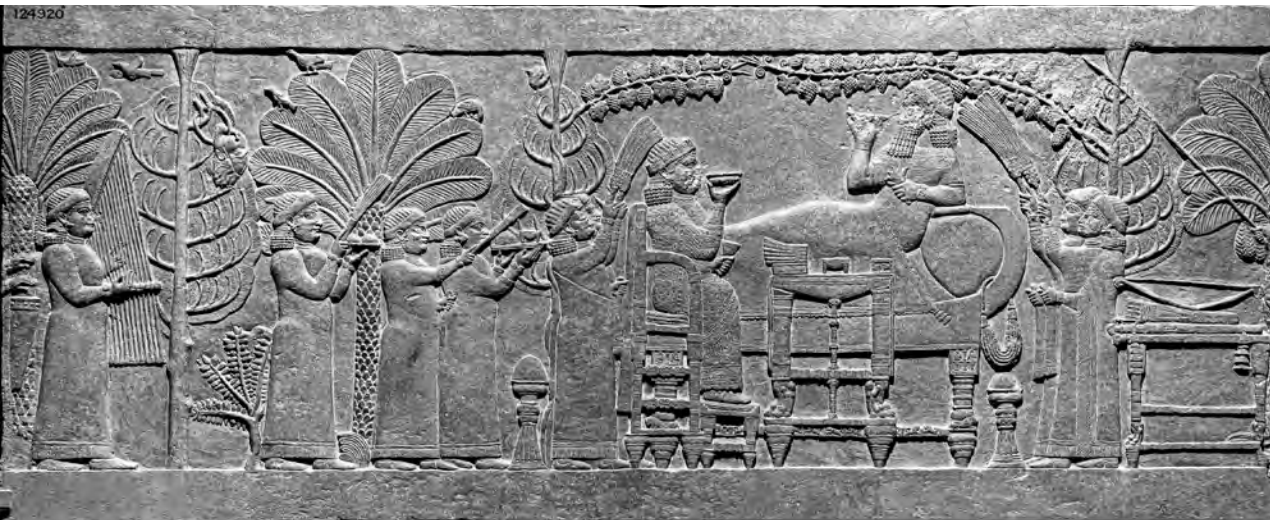
(6) Ma panin tema troonile Ummanigaše, kes oli põgenenud ja minu jalgadest haara-

³¹ Termin „unenägija“ preestri kohta on *šabrû*, tempelis nähtud unenägu seostus jumalate tahte ilmutamisega. See oli üks prohvetluse vorm muistses Lähis-Idas.

³² Paljud klassikalised autorid (nt Diodorus Siculus) kirjutavad, et Assüüria kuningas Sardanapalus oli elunautleja ja hedonist, kes oma avalikes raidkirjades sellist eluviisi ülistas. Siinse teksti põhjal võib näidata, et jumalanna Ištar isegi käskis kuningal elu nautida. Vt E. Frahm. *Images of Ashurbanipal in later Tradition*. – Eretz Israel 2003, Vol. 27, lk 37*–48*.

³³ Sîni ehk kuujumala otsus viitab endelisele kuuvarjutusele ja „Ištari sõnum“ prohvetlikule julgustusoraaklile, mille põhjal kuningas võis teha oma poliitilise otsuse rünnata Eelamimaad.

³⁴ Dêri linn asus Babüloonia ja Eelamimaa vahel. Seda kontrollis Assüüria, kuid Teumman oli selle enese valdusse haaranud.

Fragment seinareljeefist Assurbanipali palees Niinives, millel on kujutatud kuningas Assurbanipali tähistamas koos oma abikaasaga võitu Eelami kuninga Teummani üle. Assurbanipal külitab lehtlas viinapuude alla seatud diivanil ja vestleb troonil istuva kuningannaga, kuninga mõök ja vibu leavad laual (kuningast paremal), muusikud mängivad ja reljeefi vasakus servas ripub puu otsas Teummani maharaiutud pea. Foto: Wikimedia Commons

nud. Ma tegin Tammaritu, tema kolmanda venna, Hidalu linnas kuningaks.³⁵ Ma sain enese kätte sõjavankreid, kaarikuid, hobuseid, muulasid, ikkes veoloomi ja sõjavarustust Aššuri ja Ištari, suurte jumalate, oma isandate abiga Susa linna ja Ulaya jõe vahel. Aššuri ja suurte jumalate, minu isandate käsul tulid ma rõõmsalt Eelamimaa keskelt ära ja kogu minu sõjaväele sai osaks lunastus.

Oma kaheksandal sõjakäigul ma läksin Dunānu, Bēl-iqīša poja vastu Gambulumaal, kes oli usaldanud Eelamimaa kuningat ega kummardanud minu ikke alla.³⁶ Ma katsin Gambulumaal oma tugeva sõjaväega täielikult nagu uduga. Ma vallutasin Ša-pī-Bēli, tema kindlustatud linna, mis asetseb jõgede vahel. Ma tõin Dunānu ja tema vennad sellest linnast elavatenä välja. Ma tõin välja tema naise, tema pojad, tema tütreid, tema liignaised, mees- ja naislauljad ja arvasin sõjasaagi sekka. Ma tõin välja hõbedat, kulda, omandust, tema palee varandust ja arvasin sõjasaagi sekka. Ma tõin välja tema eunuhhid, õukondlased, käsitöölised, toiduvalmistajad ja arvasin sõjasaagi sekka. Ma tõin välja kõik meistri-mehed, nii palju kui leidus – linna ja tühermaa ühendajad – ja arvasin sõjasaagi sekka. Ma tõin välja härgi, lambaid ja kitsi, hobuseid, muulasid loendamatul hulgal ja arvasin sõjasaagi sekka. Ma tõin välja tema maa rahva – mehe ja naise, noore ja vana – ei jätnud ühtegi alles ja arvasin oma sõjasaagi sekka.

Ma sain elusalt kätte Massirā, Eelamimaa kuninga Teummani vibulaskjate [pealiku], kes Gambulumaad toetades ja Dunānut valvates elas Ša-pī-Bēli linnas. Ma sain ta kätte elavana, raiusin maha ta pea ja peksin sellega tema toetaja Dunānu nägu, kes teda päästa ei suutnud. Selle linna ma hävitasin, kiskusin maha ja ujutasin veega laiali – ma lasin sel muutuda olematuks. Selle piirkonna ma muutsin kõrbeks, ma lõikasin tema pinnalt inim-

³⁵ Pärast Teummani kukutamist kuulutasid assüürlased Eelami kuningaks Urtaku poja Ummanigaš II ja tema vend Tammaritu tehti valitsejaks Hidalu linnas.

³⁶ Gambulialased olid aramealaste hõim, kelle territoorium asus Eelamimaa läheduses, nad olid osalenud Urtaku mässus Assüüria vastu.

likud hääled. Suurte jumalate Aššuri, Marduki ja Nabû, minu isandate abiga ma tapsin oma vaenlased ja pöördusin rahuga tagasi Niinivesse.

Teummani, Eelamimaa kuninga pea ma riputasin Dunānu kaela. Eelamimaa rüüstega, Gambulumaa sõjasaagiga, mis ma Aššuri käsul olin enda kätte saanud, lauljatega, kes tegid muusikat, ma sisenesin rõõmsalt Niinivesse. Umbadarâ ja Nabû-damiq, Eelamimaa kuninga Teummani esindajad, kelle kaudu saatis Teumman saajatavaid sõnumeid, ma olin enda ette kinni sidunud ootama oma otsuse langetamist. Kui nad nägid oma isanda Teummani maha raiutud pead, haaras neid hullumeelsus. Umbadarâ katkus välja oma habeme ja Nabû-damiq raudse pussnoaga oma vöö läbistas oma sisikonna. Ma panin maha raiutud Teummani pea vaatamiseks välja suure värava vastas keset Niinive linna, et näidata rahvale Aššuri ja Ištari, minu isandate vägevust – Teummani, Eelamimaa kuninga maha raiutud pead!

Aplāya, Nabû-salimi poeg, Marduk-apla-iddina pojapoeg, kelle isa oli põgenenud Eelami-maale varem minu sigitaja isaisa ajal³⁷ – kui ma olin pannud Ummanigaše Eelamimaa kuninga ametisse, võttis ta kinni Aplāya, Nabû-salimi poja, ja saatis minu ette.

Dunānu ja Samgunu, Bēl-iqīša pojad, gambulialased, kelle isad olid ahistanud kuningaid, minu isasid, ja kes häirisid minu tegevust kuningana – ma tõin nad Baltili ja Arbela linna keskele, et nad kiidaksid mind tulevikus. Mannu-kī-ahhē, Dunānu inimene ja Nabû-ušalli, Gambulumaa linna ülevaataja, kes minu jumalate kohta olid öelnud raskeid solvanguid – ma kiskusin välja nende keele ja nülginis nende naha keset Arbela linna. Dunānu visati lihunikuplokile keset Niinivet ja tōurastati nagu lammas. Ülejäänud Dunānu ja Aplāya vennad ma tapsin, tükeldasin nende liha ja saatsin vaatamiseks kõikidesse maa-desse. Nabû-na'id ja Bēl-ētir, Nippuri valitseja Nabû-šuma-ēreši pojad, kelle sigitaja isa oli ärgitanud Urtakut taplusele Akkadi maa vastu – Nabû-šuma-ēreši kondid, mis nad Gambulumaalt olid kaasa võtnud Assüüriasse, ma panin tema poegi purustama neid konte suure värava vastas keset Niinive linna.

Ummanigaš [II], kellele ma palju head olin teinud, kelle ma olin seadnud Eelamimaa kuningaks ja kes ei pidanud meeles minu lahkust ega hoidnud suurte jumalate lepingu vanet – (7) ta võttis vastu Šamaš-šuma-ukīni, mitteustava venna, minu vaenlase saadikute käest meelead. ³⁸ Ta saatis oma väed koos nendega minu sõjaväe vastu taplema – minu lahinguüksustega, mis Babüloonias liikusid ja alistasid Kaldeamaad. Kellegi teadmata ta käskis neil minna Undasu, Eelamimaa kuninga Teummani poja; Zazazi, Pillatu linna valitseja; Parrû, Hilmumaa linnavalitseja; Atta-metu, vibulaskjate ülema ja Nēšu, Eelami-maa sõjavägede pealiku juurde, et tapelda Assüüria sõjavägede vastu ja andis neile ka korraldusi. Ummanigaš ütles Undasile nõnda: „Mine ära Assüüriast ja maksa [kätte] isa, oma looja eest!“ Undasu, Zazaz, Parrû, Atta-metu ja Nēšu koos Šamaš-šuma-ukīni, minu vennast vaenlase saadikutega haarasid rada ja läksid mööda sirget teed.

Minu lahinguüksused Mangisu linnas, mis on keset Sumandirit, tulid üles nende vastu ja panid toime nende alistamise. Nad raiusid maha Undasi, Eelamimaa kuninga Teummani poja, Zazazi, Parrû ja Atta-metu pead ja tõid need minu ette. Nende asjade pärast ma läkitasin oma käskjala Ummanigaši juurde. Ta pidas kinni eunuhhi, kelle ma saatsin, ega andnud mu sõnadele vastust. Jumalad Aššur, Sîn, Šamaš, Marduk, Nabû ja Nergal, minu

³⁷ Marduk-apla-iddina oli sõjapealik, kes võttis enesele Babüloonia trooni ja säilitas selle iseseisvuse vastu Assüüria tahtmist aastatel 722–710 ja 703–702 e.m.a. Vanas Testamendis mainitakse teda nimega Mero-dak-Baladan (nt 2Kn 20:12). Aplāya oli tema pojapoeg, kes elas Eelami kuninga õukonna juures. Pärast Eelami vallutamist ja uue kuninga Ummanigaš II ametisse seadmist nõudis Assurbanipal ta enesele välja kui Assüüria vaenlase (K. Radner. Aplāya. – PNA 1/I, lk 117, nr 27).

³⁸ Šamaš-šuma-ukīn oli Babüloonia valitseja, Assurbanipali vanem vend, kes algatas Assüüria vastu sõjalise vastuhaku 652 e.m.a. Eelami kuningas Ummanigaš II liitus tema mässuga, lisaks ka mõned araablase hõimud.

toetajad, andsid mulle Ummanigaše kohta õiglase kohtuotsuse. Tammarītu [II] tõusis üles tema vastu ja lõi tema ja ta pere oma mõõgaga maha. Tammarītu [II], kes oli temast isegi ohtlikum, istus Eelamimaa troonile. Justnagu tema (isa) ta võttis vastu meelega, ei pärinud minu kuningliku heaolu järele, läks toetama Šamaš-šuma-ukīni, mitteustavat venda ja saatis kiiresti oma relvi minu sõjaväega taplemiseks. Palvete abil, millega ma Aššuriti ja Ištarit palusin, nad võtsid vastu mu hädaldused ja kuulsid minu huulte kõnet. Tema teenijad tõusid üles tema vastu ja üheskoos löid maha selle kurjuse isanda. Indabibi, tema teenija, kes tekitas vastuhaku tema vastu, istus ta troonile.³⁹

Tammarītu [II], Eelamimaa kuningas, kes oli lausunud sajatusi Teummani pea maharaiumise kohta – kes raius, oli üks madalam sõjaväelane – ja tema vennad, sugukond, tema isamaja seeme koos kaheksakümne viie Eelamimaa ülikuga, kes tema kõrval kõndisid, kes Aššuri ja Ištari relvade eest olid minema lennanud – nende suure jumalikkuse kiituseks koos minu eunuhhi Marduk-šarru-ušur'iga, kelle nad olid jõuga kaasa võtnud, nad roomasid oma kõhu peal alasti ja haarasid mu jalgadest.⁴⁰

Tammarītu arvas ennast mulle orjuse tegemiseks ja palus minu isandlikkust enesele liitlaseks. Selle üheainsa oma eunuhhi eest jumalad Aššur, Šin, Šamaš, Marduk ja Nabû, minu toetajad, hüvitasid mulle tuhandekordselt. Ma lubasin Tammarītul ja kogu rahval, kes oli temaga, oma paleesse paigale jääda. Indabibi, kes pärast Tammarītut istus Eelamimaa troonile, teadis minu relvade vägevust, mis olid Eelamimaa üle kibedust valmistanud ja assüürlastest, kelle ma olin saatnud liitlasteks Nabû-bēl-šumātile, Marduk-apla-iddina pojale,⁴¹ kes nagu sõber ja tema kaaslane oma maad hoides tema kõrval kõndisid ja kelle Nabû-bēl-šumāti siiski kavalusega keset ööd kinni võttis ja vanglasse kinni pani. Indabibi, Eelamimaa kuningas, tõi nad kinnipidamise majast välja. Et nad tema eest kostaksid, tema kohta head räägiksid, et tema maa piirides kahju ei sünniks, ta saatis nad oma heaolu ja rahu käskjala vahendusel minu ette.

Iauta', Hazaeli poeg, Qedarimaa kuningas, kes teeb mulle orjust, lähenes mulle oma jumalate pärast ja anus minu kuninglikkust. Ma panin ta vanduma suurte jumalate nimel ning tagastasin ja andsin talle A[tar]-samayini.⁴² Aga hiljem ta patustas minu lepinguvande vastu, ei hoolinud minu headusest ja heitis ära minu isandluse ikke. Ta tõrkus minu tervise kohta pärimast ja pidas tervituskingid enesele. Ta ärgitas oma Araabimaa rahvast endaga mässule ja nad käisid Amurrumaad rüüstamas.⁴³ Ma saatsin oma väeosi, mis asusid tema maa [piiridel] tema vastu ja need panid (8) toime ta alistamise. Nad löid

³⁹ Indabibi oli Eelami kuninga Tammarītu II teenija, kes ta kukutas ja valitses u kaks aastat (649–648 e.m.a.). Kukutatud kuningas Tammarītu leidis oma kaaskonnaga pelgupaiga Niinivest (vt järgmine lõik). Assurbanipalil olid Indabibiga alguses head suhted, kuid hiljem hakkas ka see Eelami kuningas Assüüria huvide vastu sõdima (H. D. Baker, M. Waters. Indabibi. – PNA 2/I, lk 542–543).

⁴⁰ Eunuhh Marduk-šarru-ušur oli Assüüria ülik ja agent, kes tegutses Eelamimaal. Pärast kuningas Teummani kukutamist 653. aastal määrati ta sinna kõrgeks ametnikuks. Kui Eelamis haaras võimu Indabibi, võttis eelmise kuninga Tammarītu põgenev kaaskond ta kaasa Niinivesse, kus nad palusid varjupaika Assurbanipali juures (H. D. Baker. Marduk-šarru-ušur. – PNA 2/II, lk 728–729, nr 21).

⁴¹ Nabû-bēl-šumāti oli Assüüria impeeriumi Meremaa provintsi kuberner, kes liitus Babüloonia valitseja Šamaš-šuma-ukīni ülestõusuga Assüüria vastu 651. aastal. Alguses saatis Assurbanipal tema juurde sõjalisi üksusi, et ülestõusu maha suruda, kuid Nabû-bēl-šumāti lasi saabunud vangki panna. Kui ülestõus 648. aastal maha suruti, tegi Nabû-bēl-šumāti enesetapu. Babüloonia väejuht Marduk-apla-iddina oli tegelikult tema isaisa, mitte isa (H. D. Baker. Nabû-bēl-šumāti. – PNA 2/II, lk 811–814, nr 10).

⁴² Tegemist oli arvatavasti selle araablase hõimu jumalusega, kelle kuju olid assüürlased varem sõjasaagiks viinud. Kui kuningas nõustus Assüüria ülemvõimule alistuma, anti kuju tagasi.

⁴³ Qedari valitseja Iauta' oli rikkunud oma vasallilepingut Assüüriaga, käies rüüstamas Amurrumaad ehk Süüria-Palestiina linnu. Tema vastu käis Assurbanipal sõjaretkel enne 652. aastat (J. Ruby. The political history of Assurbanipal's reign, lk 167).

relvadega maha Araabiamaa rahvast, kes minu vastu tõusid, ja nad süütasid tulega nende kõrbetelgid ja -majad, nende eluasemed, andsid üle tulejumal Girrale.

Nad võtsid sõjasaagiks arvutult härgi, lambaid ja kitsi, eesleid, kaameleid ja inimesi. Nad täitsid nendega kogu maa ümberringi kõikide selle äärteni. Ma eraldasin kaameleid nagu lambaid ja jagasin neid Assüüria rahvale, nõnda et kogu minu maal sai osta ühe või isegi poole seekli eest turuvärvast kaameli. Kõrtsipidajanna oma jootraha eest, õllepruulija oma tündri eest ja aednik oma viljakoti eest võisid saada [kaameleid] ja inimtööjõudu. Ülejäänud araablased, kes minu relvade eest olid pagenu, löi maha kangelaslik Erra. Toidukitsikus seadis ennast nende keskele ja oma näljas nad söid oma laste liha. Needused, nii palju kui oli nende lepinguvandesse kirjutatud, määrasid neile sellele vastavalt suured jumalad Aššur, Sîn, Šamaš, Marduk, Nabû, Niinive Ištar, Arbela Ištar, minu isandad.

Yauta'le langesid osaks raskused ja ta põgenes üksinda. Abi-Yate', Te'ri poeg, tuli Niinivesse ja suudles mu jalgu. Ma seadsin temaga lepingu, et ta saaks teha mulle orjust, Yauta' asemel ma panin ta kuningaks. Ma määrasin tema peale iga-aastaseks andamikohuseks kulda, silmakive, *pappardilü*-kive, antimonisulfiidi, kaamelid ja parimaid eesleid.

Ammu-ladîn, Qedarimaa kuningas, kes nagu temagi muutus vaenulikuks ja käis Amur-ruumad rüüstamas – minu nime lausumisega, mille Aššur, Sîn, [Šamaš], Marduk, Nabû, Niinive Ištar ja Arbela Ištar on [suureks teinud] – Kamās-halta, Moabimaa kuningas, mulle kuulekas teenija, pani lahingus toime tema alistamise. Ta sai kätte Ammu-ladîni koos oma ülejäänud rahvaga, kes oli tapatalgutes ellu jäänud, pani nende käed ja jalad rauast ahelatesse ja saatis Niinivesse minu ette.

Natnu, Nabayamaa kuningas, kelle asukoht on kaugel, kuulis Aššuri ja Marduki vägevusest, kes mind toetavad – kes mitte kunagi polnud saatnud käskjalga kuningate, minu isade juurde ega nende kuningliku tervise järele küsinud, saatis nüüd oma käskjala tervitustega ja suudles mu jalgu. Ta palus minu isandlikkust, et teha lepingu- ja rahuvanne ja mind teenida. Mina vaatasin rõõmuga tema peale ja pöörasin tema poole oma heatahtliku palge. Ma kinnitasin tema suhtes iga-aastase andami suuruse.

Neil päevil oli vanaks jäänud sõjapalee keset Niinive linna, mille Sanherib, Assüüria kuningas, minu sigitaja isa isa, oli ehitanud. Selle alusmüür oli nõrgaks jäänud ja selle seinad murenenud. Selle sõjapalee varisenud osad, mis olid vanaks jäänud ja lagunenuid vundamendi ma eemaldas, jõudsin selle põhjani. Selle vundamendist alates kuni müüri-sakkideni ma ehitasin täiuslikult lõpuni, ma tegin selle alusmüüri varasematest päevadest tugevamaks. Ma kirjutasin raidkirja enese nimel ja oma kangelaslikkuse kiituseks, kuidas ma Aššuri, Sîni, Šamaši, Marduki, Nabû, Niinive Ištari, Arbela Ištari, Ninurta, Nusku ja Nergali toetusel kõndisin läbi maade, kehtestasin oma vägevust ja võite ning jätsin selle tulevasteks päevadeks.

Tulevastel päevadel keegi poegadest, pojapoegadest või pojapojapoegadest, või kuningate, minu poegade poegadest, kelle nime Aššur ja Ištar maa ja rahva valitsemiseks lausuvad – siis kui see sõjapalee on jälle vanaks saanud ja varisenud, siis ta uuendagu selle lagunenuid osi. Ta leidku raidkiri, milles on mu nimi, ta võidku seda õliga, ohverdagu lammas ja pangu see tagasi oma kohale. Justnagu mina leidsin raidkirja, kuhu oli kirjutatud Sanheribi, minu sigitaja isa isa nimi, võidsin seda õliga, ohverdasin lamba ja panin selle kokku oma nimel kirjutatud raidkirjaga. Sina pead justnagu mina mu raidkirja leides seda õliga võidma, ohverdama lamba ja panema kokku enda nimel kirjutatud raidkirjaga. Kõik suured jumalad, kes on selles raidkirjas mainitud, õnnistagu sinu kuningaametit ja kaitsegu sinu valitsusaega! Kes aga minu nimel või [minu isa] isa nimel kirjutatud raidkirja hävitab või mis iganes kavala teo abil laseb [ära kaduda] ega pane seda kokku oma [nimel] kirjutatud raidkirjaga – taeva ja maa suured jumalad lükaku ümber tema kuningavõim, tema nimi ja seeme kadugu maa pealt!